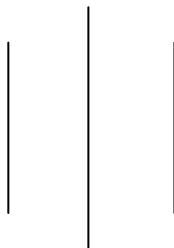
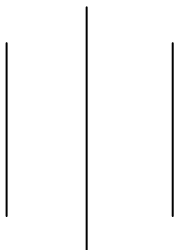

विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति तथा काम, कर्तव्य,
अधिकार र सेवा शर्त एवं सुविधा सम्बन्धी निर्देशिका

२०७२

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग, नेपाल
बबरमहल, काठमाडौँ

विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति तथा काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवा शर्त एवं सुविधा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२

(आयोगबाट स्वीकृत मिति-२०७३/०४/२७)

सत्य निरूपण तथा मेल मिलाप आयोगद्वारा गठित विभिन्न उपसमिति तथा कार्य टोलीमा रहने विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति तथा काम, कर्तव्य, अधिकार सेवा शर्त एवं सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले सत्य निरूपण तथा मेल मिलाप आयोगले बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ को दफा ३१ र ३२ र सत्य निरूपण तथा मेल मिलाप आयोग नियमावली, २०७२ को नियम ४६ का आधारमा यो निर्देशिका बनाई जारी गरिएको छ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस निर्देशिकाको नाम विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति तथा काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवा शर्त एवं सुविधा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ रहने छ।

(२) यो निर्देशिका तुरुन्त लागू हुनेछ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

(क) “ऐन” भन्नाले आयोगले बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको छानबिन, सत्यनिरूपण तथा मेलमिलापआयोग ऐन, २०७१ सम्भन्नु पर्दछ।

(ख) “निर्देशिका” भन्नाले विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति तथा काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवा शर्त एवं सुविधा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ सम्भन्नु पर्दछ।

(ग) “विज्ञ तथा विशेषज्ञ” भन्नाले आयोगले सम्पादन गर्नु पर्ने सत्य अन्वेषण, अनुसन्धान, मेलमिलाप परिपूरण तथा आयोगलाई ऐनले तोकेको कार्य सम्पादनमा सहयोग गर्न यस निर्देशिकाको अनुसूचिमा उल्लेखित विषयको विज्ञ तथा कुनै खास विषयको विशेषज्ञको रूपमा आयोगले सूचिकृतगरेको व्यक्ति तथा संस्था सम्भन्नु पर्दछ र सो शब्दले विदेशी विज्ञ तथा विशेषज्ञलाई समेतजनाउनेछ ।

(घ) “आयोग” भन्नाले सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग सम्भन्नु पर्दछ ।

(ङ) “मन्त्रालय” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्भन्नु पर्दछ ।

३. विज्ञ र विशेषज्ञको सूची तयार गर्ने: (१) ऐनको दफा (३१) को उपदफा (१) बमोजिम गठन गर्ने उपसमिति वा कार्य टोलीमा काम गर्न विज्ञ र ऐनको दफा ३२ बमोजिमका विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत निकाय नियुक्त गर्नेप्रयोजनको लागि आयोगले सूची तयार गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सूचीकृत व्यक्तिको नामावली आयोगको वेभ साइटमा राखिने छ र आयोगको सूचना पाटीमा पनि प्रकाशन गरिनेछ ।

४. सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्ने: (१) विज्ञ र विशेषज्ञको रूपमा नाम सूचीकृत गर्न चाहने इच्छुक व्यक्ति तथासंस्थाहरुलाई आयोग समक्ष आफ्नो मनसाय पत्र पेश गर्नको लागि आयोगले १५ दिनको समय दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा विज्ञ तथा विशेषज्ञको लागि आवश्यक परेको क्षेत्र रआवश्यक योग्यता अनूसूचि- १ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम प्रकाशन गरिने सूचनामा विज्ञ तथा विशेषज्ञताको क्षेत्र र योग्यता समेत उल्लेख गरिनेछ । र यस्तो सूचना आयोगको वेबसाइटमा समेत प्रकाशन गरिनेछ ।

५. मनसाय पत्र पेश गर्ने: दफा (४) बमोजिम आयोगबाट सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएपछि आयोगमा विज्ञ, विशेषज्ञको रूपमा नाम सूचीकृत गराउन चाहने इच्छुक व्यक्ति तथा संस्थाहरूले आयोग समक्ष आफ्नो मनसाय पत्र पेश गर्न सक्नेछन् ।

६. पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू: दफा ५ बमोजिम आयोगमा विज्ञ, विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत निकायको रूपमा नाम सूचीकृत गर्न चाहने इच्छुक व्यक्ति तथा संस्थाहरूले आयोग समक्ष आफ्नो मनसाय पत्र पेश गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम प्रमाणित गरिएको देहाय बमोजिमको कागजात संलग्न गर्नु पर्नेछ:-

- (क) नागरिकताको प्रमाणपत्र,
- (ख) फर्म वा संस्था दर्ता प्रमाणपत्र,
- (ग) मूल्य अभिवृद्धि कर दर्ता प्रमाणपत्र,
- (घ) आयकर दर्ता प्रमाणपत्र,
- (ङ) कर चुक्ता प्रमाण पत्र,
- (च) व्यक्तिगत हैसियतमा मनसाय पत्र दिने भए आफूले प्राप्त गरेको शैक्षिक योग्यता, तालीम, अनुभव, हालसम्म सम्पादन गरेको कार्यविवरण खुल्ने गरी सम्बन्धित व्यक्तिको हस्ताक्षरले प्रमाणित गरेको व्यक्तिगत विवरण,
- (छ) संस्थागत हैसियतमा दिने भए संस्थासँग सम्बद्ध व्यक्ति तथा संस्थाले उपलब्ध गराउन सक्ने विज्ञ व्यक्तिहरूको नामावली र त्यस्तो नामावली बमोजिमका व्यक्तिहरूको खण्ड (च) बमोजिमको व्यक्तिगत विवरण र सम्बद्ध संस्थाले हालसम्म सम्पादन गरेको कार्यविवरण खुलेको संस्थाको परिचय विवरण (प्रोफाइल)
- (ज) आयोगले तोकेको अन्य कागजातहरू ।

७. सूचीकृत गर्ने: (१) आयोगमा प्राप्त मनसाय पत्रसाथ संलग्न कागजातको आधारमा आयोगले आफ्नो कामको प्रकृति, आयोगले सुम्पिने कामको जिम्मेवारी, आवश्यक पर्ने विज्ञता, दक्षता, गहनता तथा शीघ्रता र हाल सम्म सम्पादन गरेको कार्यविवरण तथा निजको योग्यता समेतका आधारमा आयोगले विभिन्न विषयका विज्ञहरुको सूचितयार गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि आयोगको लागि आवश्यक परेको विषयमा ख्यातिप्राप्त कुनै व्यक्ति वा संस्थाले आयोगमा सूचीकृत हुन मनशाय पत्र पेश नगरेको भएतापनि त्यस्तो व्यक्ति वासंस्थालाई आयोगको जानकारीको आधारमा सूचीकृत गर्न कुनै बाधा पुगेको मानिने छैन ।

(३) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापिन कुनै व्यक्ति वा संस्थाको नाम सूचीकृत गर्ने वा नगर्ने अधिकार आयोगमा निहित हुनेछ ।

८. सूचीकृत नामावली प्रकाशन: यस निर्देशिका बमोजिम सूचीकृत गरिएको व्यक्ति वा संस्थाको नाम आयोगको सुचना पाटी र आयोगको वेब साइट समेतमा राखिनेछ ।

९. विज्ञ तथा विशेषज्ञको नियुक्ति: आयोगले आफ्नो काम सम्पादन गर्ने सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार दफा ८ बमोजिम सूचीकृत गरिएको विज्ञ तथा विशेषज्ञहरु मध्येबाट कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई कुनै निश्चित अवधि वा कुनै खास कार्य सम्पादन गर्नको लागि विज्ञको रुपमा नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

१०. विज्ञ तथा विशेषज्ञको सेवाका शर्तहरु: (१) आयोगले सत्य अन्वेषण, मेलमिलाप, परिपूरण, अनुसन्धान तथा आयोगले गर्ने अन्य कामको सिलसिलामा सेवा लिन चाहने विज्ञ तथा विशेषज्ञको सेवाका शर्तहरु आयोगले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको सेवाका शर्त अनुसारको कार्य स्वतन्त्र एवं निष्पक्षरुपमा सम्पादन गर्नु विज्ञ तथा विशेषज्ञको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम सेवा प्रदान गर्ने विज्ञ तथा विशेषज्ञको कार्य सम्पादन सन्तोषजनक नभएमा आयोगले हेरफेर गर्न सक्नेछ ।

(४) गर्ने विज्ञ तथा विशेषज्ञको सेवाका शर्त सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोके बमोजिम हुनेछ ।

११. विज्ञ तथा विशेषज्ञहरुको पारिश्रमिक तथा सुविधा: यस निर्देशिका बमोजिम नियुक्त विज्ञ तथा विशेषज्ञको पारिश्रमिक तथा सुविधा आयोगसँग भएको सम्झौता बमोजिम हुनेछ ।

अनुसूची १

विज्ञ र विशेषज्ञताको क्षेत्र तथा आवश्यक योग्यता

- (१) नेपाल सरकारको विभिन्न सेवा समूहमा रही कम्तिमा राजपत्रांकित प्रथम श्रेणी वा सो सरहको पदबाट सेवा निवृत्त व्यक्तिहरु ।
- (२) सर्वोच्च अदालत तथा नेपाल बार काउन्सिलबाट नाम दर्ता भै कानून व्यवसाय गरेका अधिवक्ताहरु,
- (३) द्वन्द्व व्यवस्थापन, संक्रमणकालिन न्याय, मानव अधिकार, समाजशास्त्र, राजनीतिक शास्त्र, मानवशास्त्र समेतका विषयमा अध्ययन, अध्यापन तथा अनुसन्धानमा सक्रिय व्यक्तिहरु ।
- (४) मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट एम. वि.वि. एस. तथा एम.डि. गरेका अनुभवी चिकित्सकहरु ।
- (५) स्नातक तह उत्तीर्ण गरी :
 - (क) मनो-सामाजिक परामर्शदाताका रूपमा अनुभव प्राप्त व्यक्तिहरु,
 - (ख) व्यालेष्टिक एक्सपर्ट, फरेन्सिक एक्सपर्टका रूपमा अनुभव प्राप्त व्यक्तिहरु ।

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग एक परिचय

१. सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग गठन

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र बिस्तृत शान्ति सम्झौतामा उल्लेखित प्रतिवद्धता अनुसार व्यवस्थापिका संसदले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग विधेयक, २०७१ पारित गरेपश्चात आयोग गठनको प्रक्रिया अगाडि बढेको हो । आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्तिको लागि नेपाल सरकारले पूर्वप्रधानन्यायाधीश ओमभक्त श्रेष्ठको संयोजकत्वमा सिफारिस समिति गठन गरेको थियो । उक्त समितिको सिफारिस बमोजिम मन्त्रिपरिषद्बाट २०७१ साल माघ २७ गते अध्यक्ष तथा दुई महिलासहित पाँच जना पदाधिकारी सम्मिलित सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग गठन गरिएको हो ।

२. आयोगको उद्देश्यहरू:

आयोगका प्रमुख उद्देश्यहरू यसप्रकारका छन्:-

- मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाको बारेमा सत्य अन्वेषण तथा छानबिन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउने,
- पीडित र पीडक एकिन गर्ने तथा गम्भीर अपराधमा सलग्न पीडकलाई कानूनी कारवाहीको लागि सिफारिस गर्ने,
- पीडितलाई परिचयपत्र उपलब्ध गराउने र परिपूरणको लागि सिफारिस गर्ने,
- समाजमा शान्ति र मेलमिलापको वातावरण बनाउने,
- भविष्यमा द्वन्द्व दोहोरिन नदिन चालुपर्ने कदमहरू पहिचान गरी सिफारिस गर्ने,

- शान्ति प्रकृत्यालाई सफलतापूर्वक टुङ्ग्याउन सहयोग गर्ने,

३. आयोगका कार्यहरू:

आयोगका प्रमुख कार्यहरू यसप्रकारका छन्: -

(क) सत्य निरुपण सम्बन्धी कार्य:

सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाहरूमा पीडित वा निजको तर्फबाट आयोगमा उजुरी परेमा वा आयोगलाई कुनै स्रोतबाट जानकारी प्राप्त भई आयोगले छानविन गर्न उपयुक्त सम्झेका त्यस्ता घटनाका सम्बन्धमा छानविन, सत्य अन्वेषण तथा अभिलेख नगरी सत्य निरुपण सम्बन्धी कार्य गर्दछ । आयोगले आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई र अन्य अनुसन्धानका विधिहरू प्रयोग गरी सत्य तथ्य जनसमक्ष ल्याउँछ । आयोगले त्यस्ता घटनाहरूका सम्बन्धमा छानविन गर्दा अदालतलाई भएसरेको अधिकार प्रयोग गर्न सक्छ ।

(ख) कानूनी कारवाहीका लागि सिफारिस:

कानूनी कारवाही सङ्क्रमणकालीन न्यायको एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । आयोगले सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाहरू जस्तै: बलात्कार, यौनजन्य हिंसा र गम्भीर प्रकृतिका अन्य अपराधमा संलग्न पीडकहरूलाई कानूनी कारवाहीको लागि सिफारिस गर्दछ ।

(ग) मेलमिलाप सम्बन्धी कार्य:

पीडक वा पीडितले मेलमिलापको लागि आयोगमा निवेदन दिएमा आयोगले पीडित र पीडकबीच मेलमिलाप गराउन सक्छ । तर पीडकले मेलमिलापको लागि निवेदन दिएको अवस्थामा पीडितको सहमति अनिवार्य लिनुपर्नेछ । मेलमिलाप गराउँदा आयोगले पीडकलाई निजले गरेको गलत कामको पश्चाताप गर्न लगाई पीडितलाई हुनगएको क्षतिवापत पीडकबाट मनासिव क्षतिपूर्ति भराउन सक्छ । मेलमिलाप गराउने सम्बन्धमा पीडितलाई उत्प्रेरित गर्नको लागि आयोगले सशस्त्र द्वन्द्वग्रस्त ठाउँमा मेलमिलाप समारोह आयोजना गर्ने, सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मरेका व्यक्तिको सम्झनास्वरूप प्रतिमा वा सार्वजनिकस्थल

निर्माण गर्न वा स्तम्भ खडा गर्न लगाउने, मेलमिलाप सम्बन्धी विभिन्न लेख रचना, निबन्ध, गीत, चित्र प्रकाशन गर्न लगाउने व्यवस्था समेत गर्न सक्छ ।

(घ) परिपूरणको लागि सिफारिस:

परिपूरणबाट पीडित वा निजका परिवारलाई क्षतिपूर्ति र राहत प्रदान गर्ने, पुनरुद्धार र समाजमा पुनर्स्थापना गर्ने तथा पीडितको सन्तुष्टि सम्बोधन गर्ने जस्ता बिषयहरु पर्दछन् । आयोगले पीडितको इच्छा वा माग बुझी निःशुल्क शिक्षा वा स्वास्थ्योपचार, सीपमूलक तालिम, बिनाव्याज वा सहूलियतपूर्ण व्याजमा ऋण सुविधा, बसोबासको व्यवस्था, रोजगारको सुविधा तथा आयोगले उपयुक्त सम्झेको अन्य सुविधा वा सहूलियत उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्छ । साथै कसैले पीडितको कुनै सम्पत्ति कब्जा वा जफत गरेको देखिएमा त्यस्तो सम्पत्ति फिर्ता गराउने तथा सो सम्पत्तिको वास्तविक क्षति यकिन गरी मनासिव क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्नेछ ।

(ङ) क्षमादानको लागि सिफारिस:

आयोगले बलात्कार र गम्भीर प्रकृतिका अन्य अपराधमा संलग्न पीडकलाई क्षमादानको लागि सिफारिस गर्दैन । गम्भीर प्रकृतिका बाहेक अन्य अपराधमा संलग्न पीडकहरुलाई क्षमादानको लागि आयोगले सिफारिस गर्न सक्छ । यसरी सिफारिस गर्दा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा आफूबाट गलत काम भएको कुरा स्वीकार गरेको, गल्तीको पश्चाताप गरेको, भविष्यमा त्यस्तो किसिमको कार्य नगर्ने प्रतिज्ञा गरेको, पीडितसँग चित्त बुझ्दो ढंगले क्षमायाचना गरेको, क्षमादान सम्बन्धमा पीडितले सहमति दिएको तथा घटनाको गम्भीरता समेत आयोगले विचार गर्नेछ ।

(च) नीतिगत तथा संरचनागत सुधारको लागि सिफारिस:

भविष्यमा सशस्त्र द्वन्द्व नदोहोरिनका लागि नेपाल सरकारले अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, संरचनागत, संस्थागत, कानूनी,

प्रशासनिक र व्यवहारिक सुधारका विषयहरू बारे आयोगले नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्छ ।

(छ) अन्य कार्य:

आयोगमा बयान, वकपत्र वा जानकारी दिन उपस्थित भएको व्यक्तिले आउँदा, जाँदा र खान तथा बस्दा लाग्ने वास्तविक खर्चमा गरेमा आयोगले त्यस्तो खर्च उपलब्ध गराउँछ भने त्यस्ता व्यक्तिले आफ्नो र आफ्नो परिवारका सदस्यहरूको सुरक्षाको लागि अनुरोध गरेमा वा आयोगले सुरक्षा दिन आवश्यक ठानेमा नेपाल सरकारको सहयोग लिई सुरक्षाको लागि उचित व्यवस्था गर्दछ । त्यसैगरी आयोगले आफ्नो अवहेलनामा कारवाही चलाउन र अवहेलना भएको ठहराएमा पन्ध्र हजारसम्म जरीवाना वा तीन महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्दछ ।

(ज) आयोगको प्रतिवेदन कार्यान्वयन:

आयोगले दिएको अन्तरिम प्रतिवेदन वा अन्य प्रतिवेदनहरूमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने गराउने जिम्मेवारी शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई दिइएको छ । आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई दिइएको छ । यसबाट यस आयोगका सिफारिसहरू प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन हुनेछ ।

संक्षिप्त जानकारी

१. सत्य निरुपण भनेको केहो ?

सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाहरूको अनुसन्धान छुट्टै विशेष संयन्त्रबाट गर्न उपयुक्त हुने भएकोले विशेष संयन्त्रबाट त्यस्तो घटनाहरूको छानविन गरी दोषी र पीडित को को हुन् र घटनाको वास्तविक सत्य तथ्य पत्ता लगाउने कार्य हो ।

२. सशस्त्र द्वन्द्व भन्नाले के बुझिन्छ ?

सशस्त्र द्वन्द्व भन्नाले सम्बत् २०५२ साल फागुन १ गतेदेखि २०६३ साल मंसिर ५ गतेसम्म राज्य पक्ष र तत्कालिन नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको सशस्त्र द्वन्द्व भन्ने बुझिन्छ ।

३. मानव अधिकार भनेको केहो ?

मानवलाई मानवीय मूल्य र मर्यादाका साथ मानव भएर बाँच्नका लागि नभई नहुने न्यूनतम आधारभूत अधिकारहरूको संग्रह नै मानव अधिकार हो ।

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को भाग ३ मा मानव अधिकारहरूलाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरिएको छ ।

४. नेपालमा सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग (आयोग) गठन गर्नुपर्ने अवस्था किन सृजना भयो ?

सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटना र त्यस्तो घटनामा संलग्न व्यक्तिहरूको बारेमा वास्तविक सत्य तथ्य पत्ता लगाई सार्वजनिक गर्न, पीडक र पीडितबीच मेलमिलाप गराउन, पीडितलाई परिपूरण (क्षतिपूर्ति समेत) को व्यवस्था लगायत त्यस्तो घटनासँग सम्बन्धित गम्भीर अपराधमा संलग्न व्यक्तिलाई कानूनी कारवाहीका लागि सिफारिस गर्न नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३३ र २०६३ साल मंसिर ५ गते नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी माओवादीबीच भएको बिस्तृत शान्ति सन्झौताको बुँदा नं ५.२.५ को आधारमा बेपत्ता

पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ बमोजिम यस आयोग गठन भएको हो ।

५. यस आयोगको गठन कहिले भयो ?

नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को निर्णयअनुसार मिति २०७१ साल माघ २७ गते यस आयोगको गठन भएको हो ।

६. आयोगले कहिलेदेखि कहिलेसम्मका घटनाको छानविन गर्छ ?

आयोगले २०५२ फागुन १ गतेदेखि २०६३ मंसिर ५ गतेसम्मका सशस्त्र द्वन्द्वसँग सम्बन्धित घटनाको मात्र छानविन गर्छ ।

७. पीडक भन्नाले कसलाई बुझिन्छ ?

पीडक भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी अपराधमा संलग्न व्यक्ति र त्यस्तो अपराध गर्न आदेश दिने व्यक्ति समेतलाई बुझिन्छ ।

८. पीडित भन्नाले कसलाई बुझिन्छ ?

पीडित भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको परिणामस्वरूप मृत्यु भएको, अपहरण तथा शरीर बन्धक बनाईएको वा शारीरिक वा मानसिक यातना, यौनजन्य वा आर्थिकरूपमा हानीनोक्सानी पुगेको वा थुनामा रहेको व्यक्ति तथा निजको परिवारको सदस्य समेतलाई बुझिन्छ । साथै, सो शब्दले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको परिणामस्वरूप मानवीय, सामाजिक वा सामुदायिकरूपमा गम्भीर प्रतिकूल असर पुग्न गएको समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

९. आयोगले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनाको छानविन कसरी गर्छ ?

आयोगले तल उल्लेख भए बमोजिमका आधारमा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनाको छानविन गर्छ:

(क) पीडित वा निजको तर्फबाट कसैले आयोग समक्ष उजुरी दिएमा,

(ख) आयोगलाई कुनै स्रोतबाट जानकारी प्राप्त भएमा,

(ग) आयोगले छानविन गर्न उपयुक्त सम्झेमा ।

१०. आयोगले सत्य तथ्य कसरी पत्ता लगाउँछ ?

(क) आयोगले पीडितले उपलब्ध गराएको प्रमाणको विश्लेषणको माध्यमबाट

(ख) स्थलगत अध्ययनको माध्यमबाट

(ग) बयान र साक्षी बकपत्रको माध्यमबाट

(घ) सार्वजनिक सुनुवाईको माध्यमबाट

११. “परिपूरण” भनेको के हो र आयोगको परिपूरण गर्दा के भूमिका हुन्छ ?

परिपूरणभित्र पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्ति, सुविधा वा सहूलियत आदि कुरा पर्छन् । आयोगले तल उल्लिखित कुराहरू उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्न सक्छः

(क) निःशुल्क शिक्षा तथा स्वास्थ्योपचार,

(ख) सीपमूलक तालीम,

(ग) विना ब्याज वा सहूलियतपूर्ण ब्याजमा ऋणसुविधा,

(घ) बसोबासको व्यवस्था,

(ङ) रोजगारको सुविधा,

(च) आयोगले उपयुक्त सम्झेको अन्य सुविधा वा सहूलियत ।

१२. पीडितको परिवारका सदस्यमा को को पर्छन् ?

पीडितको परिवारमा पीडितको पति, पत्नी, छोरा, छोरी, बाबु, आमा, सासु, ससुरा, बाजे, बज्यै, नाति, नातिनी वा सगोलको दाजुभाइ वा दिदीबहिनी पर्छन् ।

१३. आयोगले कसरी पीडक र पीडितबीच मेलमिलाप गराउन सक्छ ?

पीडक वा पीडितले मेलमिलापको लागि आयोगसमक्ष निवेदन दिएमा ऐनबमोजिम आयोगले पीडक र पीडितबीच एकआपसमा मेलमिलाप गराउन सक्छ । पीडक र पीडितबीच मेलमिलाप गराउँदा आयोगले पीडकलाई निजले गरेको गलत कामको पश्चाताप गर्न लगाई पीडितसँग माफी माग्नु लगाउनुका साथै पीडितलाई हुनगएको क्षतिवापत मनासिव क्षतिपूर्ति पीडकद्वारा उपलब्ध गराउन लगाउन समेत सक्छ ।

मेलमिलाप गराउने सम्बन्धमा पीडक र पीडितलाई उत्प्रेरित गर्नको लागि आयोगले देहायको काम गर्न वा गराउन सक्छः-

- (क) सशस्त्र द्वन्द्वग्रस्त ठाउँमा पीडक, पीडित तथा निजका परिवारलाई सम्मिलित गराई मेलमिलाप समारोह आयोजना गर्न,
- (ख) पीडक, पीडित तथा निजका परिवारको संलग्नतामा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मरेका व्यक्तिको सम्झनास्वरूप प्रतिमा वा सार्वजनिकस्थल निर्माण गर्न वा स्तम्भ खडा गर्न लगाउन,
- (ग) मेलमिलाप सम्बन्धी विभिन्न लेख, रचना, निबन्ध, गीत, चित्रआदि प्रकाश नगर्न,
- (घ) सामाजिक तथा सामुदायिक सद्भाव बढाउन,
- (ङ) अन्य उपयुक्त कार्य गर्न ।
१४. आयोगको सिफारिस कार्यान्वयन नभए नभएको कसले अनुगमन गर्छ ?
आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सिफारिस कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने कार्य राष्ट्रियमा नवअधिकार आयोगले गर्छ ।
१५. पीडित र साक्षीलाई आयोगमा उपस्थित गराउनुपर्ने अवस्थामा के कसरी उपस्थित गराउन सकिन्छ ?
पीडित र साक्षीलाई आयोगमा उपस्थित गराउनुपर्ने भए मानिसहरूको आउने जाने यातायात खर्च र खाने बस्ने व्यवस्था आयोगले गर्नेछ ।

*